

Enige aantekeningen over het voorkomen van de Kwartel in Nederland

Herman N. Leijs

(Geschreven eind 1964)

Toelichting

In april 2016 ontving Sovon een handgeschreven manuscript van Herman Leijs. De eerste landelijk coördinator van Sovon, die de opstart van het eerste atlasproject begeleidde, uitmondend in de Atlas van de Nederlandse broedvogels (Teixeira 1979).

Het manuscript was eind 1964 geschreven naar aanleiding van waarnemingen aan Kwartels in dat jaar, toen deze soort opvallend talrijk was. Het was de bedoeling het te publiceren als een artikel in *Het Vogeljaar*, maar daar is het nooit van gekomen. Sovon beschouwt het manuscript als een interessant historisch document uit een tijd waarin tellingen schaars zijn, en waarin de Kwartel (ten onrechte) als uitermate schaars werd beschouwd. Hoewel de opgegeven aantallen moeilijk te interpreteren zijn bij gebrek aan nadere informatie over bijvoorbeeld bezoektijden (zie Naschrift), is het manuscript nog steeds de moeite van het lezen waard. Daarom is de tekst overgetikt en in dit document opgenomen. Toelichting en naschrift zijn verzorgd door Fred Hustings.

Enige aantekeningen over het voorkomen van de Kwartel in Nederland

In de jaren 1959, 1962 en 1964 was ik in de gelegenheid, grote gebieden in Noord- en Midden-Limburg alsmede in oost Brabant op kwartel-territoria te inventariseren. In 1959 constateerde ik dat bovengenoemde gebieden relatief rijk aan kwartels waren. Daar deze vogel hier vooral voorkomt in akker- en veldgebieden in een bijna overal schynbaar zeer grote populatie-dichtheid, werd de streek tussen Griensdveen - Venray en Hart (± 10.000 ha) door mij nader bekeken (fig 1). In 1959 werd telde ik hier toen ongeveer 20 kwartel-territoria. In 1962 bleek het er ongeveer 15 te zijn, terwijl 1964, territoria opleverde. Uitgerend per oppervlakte eenheid betekent dit dus respectievelijk 1 territorium op 1000 ha en 1 territorium op 200 ha. Bij een nadere beschouwing van het terreintype (biotoop) stelde ik vast, mede door de

Begin van de originele handgeschreven tekst uit 1964 (H.N. Leijs).

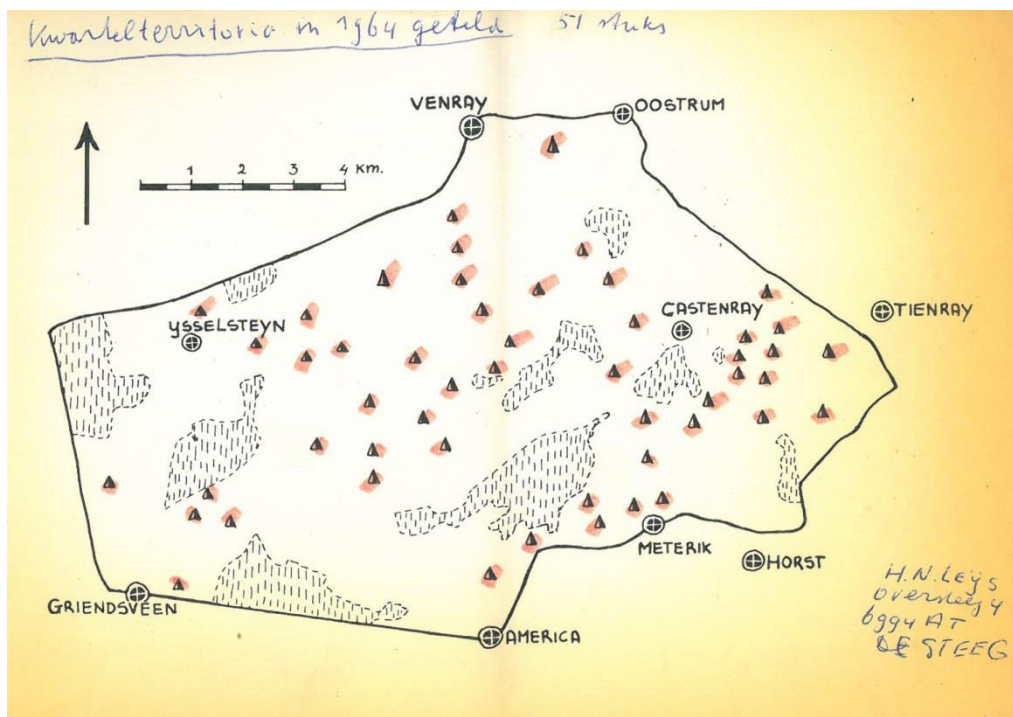
(Oorspronkelijke tekst)

In de jaren 1959, 1962 en 1964 was ik in de gelegenheid, grote gebieden in Noord- en Midden-Limburg alsmede in oost-Brabant op kwartelterritoria te inventariseren. In 1959 constateerde ik reeds dat bovengenoemde gebieden relatief rijk aan Kwartels waren. Daar deze vogel hier vooral voorkomt in akkerlandgebieden in een bijna overal schijnbaar even grote populatiedichtheid, werd de streek tussen Griendtsveen-Venray en Horst (ca. 10.000 ha) door mij nader bekeken (fig. 1).

In 1959 telde ik hier toen ongeveer 20 kwartelterritoria. In 1962 bleken het er ongeveer 15 te zijn, terwijl 1964 51 territoria opleverde. Berekend per oppervlakte-eenheid betekent dit dus respectievelijk 1 territorium op 800 ha, 1 territorium op 1000 ha en 1 territorium op 200 ha. Bij een nadere beschouwing van het terreintype (biotoop) stelde ik vast, mede door de visie hierop van Prof. Dr. D.M. de Vries, dat de Kwartel vooral voorkomt in zomergranen (Haver-Gerst) en ingezaaid grasland met klaver en raaisoorten gelegen tussen akkerland met veel winterrogge.

Voorts blijkt uit de hoge kwartelpopulatie dat onkruidbestrijding in dergelijke gebieden weinig toepassing vindt. In de ruilverkaveling Ottersum-Gennep, waar vrij veel gespoten wordt, was de Kwartel beduidend zeldzamer, daarentegen rond Siebengewald en Bergen (L) duidelijk algemener. Een en ander werd geconstateerd via lijntaxaties (transecten).

Bekijken we nu de lijst van de commissie van de Avifauna van Nederland, dan wordt hierin vermeld dat de Kwartel een zeer schaarse tot schaarse broedvogel in Nederland is, hetgeen 1-50 à 50-250 broedparen inhoudt.

Kwartelterritoria in de noordelijke Peel in 1964.

Het jaar 1964 bleek echter een buitengewoon goed kwarteljaar. Op de meest uiteenlopende plaatsen, waar hij normaal weinig of in het geheel niet voorkomt, werden deze vogels gehoord. Zelf hoorde ik de soort in de buurt van Lemmer, overal langs de Veluwe IJsselmeerkust en op vele plaatsen op de Veluwe. Rond Ermelo werden toen ca. 25 roepende mannetjes geteld. Ook in de omgeving van Groesbeek, op diverse plaatsen tussen de Grote Rivieren, langs de IJssel, in het Gooi, in de Achterhoek, Twente en diverse plaatsen in Drenthe en Friesland herbergden in 1964 vele roepende Kwartels. Ook op de Zeeuwse eilanden, hier en daar in de duinen, de omgeving van Breda, Zuid-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen werden opvallend veel roepende Kwartels gehoord!

Voor de jaren 1959 en 1962 zijn mij echter elders uit Nederland veel minder gegevens bekend. Het is echter aannemelijk dat dit vrij normale jaren zijn geweest.

Bekijken we nu Limburg en Oost-Brabant op potentiële goede kwartelbiotopen, dan blijkt dat alleen al in Limburg en Brabant ca. 300.000 ha te zijn, hetgeen zou kunnen inhouden dat hier in een “normaal” jaar reeds 300 à 400 broedparen voorkomen, resp. 1962 en 1959, terwijl 1964 door interpolatie reeds 1500 broedparen zou aangeven. Met deze gegevens is het duidelijk dat de opgave van de Commissie voor de Nederlandse Avifauna beslist te laag is, of het zou moeten zijn dat de gehele kwartel populatie alleen in Brabant en Limburg voorkomt, wat we ten stelligste betwijfelen. Het zou echter zeker aanbeveling verdienen in de komende jaren deze soort eens nauwkeuriger gade te slaan.

Het is vrijwel zeker dat de Kwartel de laatste jaren, met uitzondering van 1964, steeds meer achteruitgaat, hetgeen ook blijkt uit de gegevens die Thijsse (1944) in “Het Vogelboekje” opgeeft. Immers hierin geeft Thijsse aan dat de soort vrij algemeen voorkomt in het diluvium benoorden en bezuiden de Waal en overal elders weinig.

Naschrift Sovon

Het talrijke voorkomen in 1964 werd ook elders in Nederland vastgesteld. Zo werden in Noord-Brabant 279 roepende mannetjes vastgesteld en werd het aantal geschat op 450-550 ‘paren’ (Avifauna van Noord-Brabant; van Erve et al. 1967). Let wel, dit waren merendeels losse waarnemingen. Inmiddels weten we dat Kwartels inventariseren alleen in de vroege ochtendschemer redelijk volledig te doen is. Het zal wel voor altijd een raadsel blijven hoeveel Kwartels in dat jaar aanwezig waren in ons land, maar vermoedelijk ging het om de grootste influx van de 20^e eeuw.

Het is frappant dat sommige zaken in een halve eeuw onveranderd blijken te zijn. Zo is het verschil in kwarteldichtheid tussen de Noord-Limburgse ontginningen bij Ottersum-Gennep (laag) en Siebengewald-Bergen (hoger) nog steeds actueel.

Eveneens opvallend is dat de Patrijs geen enkele keer genoemd wordt. Een soort die tegenwoordig in de beschreven gebieden schaars is (in goede kwartel jaren vermoedelijk schaarser dan de Kwartel), maar die rond 1964 overal op de zandgronden nog een talrijke broedvogel was.

Artikel graag citeren als: Leijns H.N. 1964. Enige aantekeningen over het voorkomen van de Kwartel in Nederland. Sovon.nl/soortinfo/kwartel.